

И поред свега, аутор ове књиге, Коста Рошу, који није лингвиста по научном опредељењу, али који је с пуно пажње, елоквентно и бираним речима представио проф. Петровића као широкогрудог, срдачног, преданог и једноставног човека који је био посвећен и својим студентима и науци: нагласио је све лингвистичке гране и окупације славног научника, не улазећи у поједи-

ности, будући да је то препустио стручњацима. А њих је задужио тиме што је овој књизи – како смо већ нагласили – први придонао целокупну професорову библиографију радова. Њен значај је огроман, јер будуће генерације неће моћи да напредују у својим истраживањима уколико не буду узели у озбиљно разматрање све резултате и чињенице до којих је уважени научник дошао.

Предраг Мушавцић

Милан Ристовић, ДУГ ПОВРАТАК КУЋИ. Деца избеглице из Грчке у Југославији 1948–1960, Београд 1998

У књизиса поетичним насловом *Дуг ѿвратиак кући* колега Милан Ристовић, иначе аутор више студија и расправа из најновије историје народа југоисточне Европе, детаљније обрађује један готово усамљени феномен после Другог светског рата на овим балканским просторима. Тај феномен, егзодус грчке деце, носи дубоке и различите ознаке политичких и идеолошких сукоба који су обележавали не само грчку и балканску историју него и цео тада подељени свет, примећује аутор, да би затим додао: „Ране свих оних који су преживели тешкоће једног посебно тешког грађанског и братоубилачког сукоба остале су уочљиве до данас у колективном памћењу и поред протока времена и драматичних промена које су се у Грчкој збиле у току последњих педесет година“. Наиме, у знак „националног помирења“ почетком осамдесетих година, почела је репатријација политичких емиграната, иначе ранијих припадника Демократске војске Грчке и њихових породица. После завршетка грађанског рата у Грчкој (1946–1949) напустили су своја огњишта на дуже време. Међу онима који су се вратили било је доста деце која су препла границе суседних држава – Југославије, Бугарске и Албаније, док се

један број растурио по другим земљама југоисточне Европе.

Многи чланови ове избегличке породице од око 24.000 нису се вратили у завичај; остали су у земљама у које су дошли 1948–1949, завршили школу, напустили посао, основали породице прилагођавајући се животним условима у новој средини. Они, нешто срећнији, више година после разлаза, вратили су се својим родитељима или су се нашла са неким од чланова растурене породице.

Други су наставили своју избегличку одисеју у прекоокеанским земљама, где су се придружили Грцима у дијаспори, констатује аутор у својој студији као плод истраживања архивске грађе из југословенских архива (Архив Југославије, Дипломатског и политичког архива Министарства спољних послова Југославије, Архива Југословенског првеног крста, Архива Југословенске кинотеке и друге).

Од самог почетка кризе у Грчкој 1945, Југославија, она социјалистичка, прихватила је политичке емигранте, најпре вође Народноослободилачке војске (ЕЛАС) и чланове њихових породица, као и припаднике словенске, односно „славо-македонске мањине“. У облику испуњавања хуманитарних и мађународних обавеза,

Југославија је прихватила и више хиљада деце из устаничких крајева, у организацији Демократске војске Грчке и њене привремене владе на својој територији. Истраживања показују да је тада млади југословенски режим, наклоњен грчкој левици, посебно бринуо о малим избеглицама, али у расположивој архивској грађи коју аутор користи нема довољно поузданих података о томе колико су се југословенске власти раније, по сопственој иницијативи, мешале у покретање и организовање таквих активности.

Југославија је прихватила око 11000 деце, од којих је око 2.000 сместила у децје уставове које је у ту сврху основала. Од десет таквих установа већина се налазила на територији Србије, посебно у Војводини, затим у Хрватској и Словенији. Бригу о њима водио је Југословенски црвени крст који је имао непремостиве проблеме око прихватања, смештаја, одевања, лечења и образовања. То је у првим послератним, оскудним годинама био велики и сложен подухват.

Преко југословенске територије, током 1948. и 1949. године извршени су многи транспорти деце из Грчке у Румунију, Бугарску, Мађарску, Пољску и Чехословачку. На тај начин, уз југословенско посредовање, пребачено је више од 14.000 деце, али је сукоб са замљама Коминформа довео до потпуног прекида предаје деце њиховим родитељима који су се налазили у земљама „народне демократије“. То је потрајало све до успостављања односа Југославије и Совјетског Савеза 1955-1956.

Деца су била изложена идеолошком утицају у својим установама. Мали емигранти су преко школе и образовања, применом „социјалистичког васпитања“, били уплетени у сукоб око њиховог националног идентитета и употребе матерњег језика с друге стране, чињеница да је већина грчких учитеља била под утицајем Захаријадиса и Комунистичке

партије Грчке, која је подржала закључке Информбиреоа, била је повод за њихово удаљавање и постављање на њихово место идеолошки и политички прихватљивих васпитача. То је изазвало побуну у децијим установама, на чијем челу су биле групе незадовољних ученика. Обуздавање ове побуне потрајало је дуго, отежавало је посао Црвеног крста и југословенских власти. Тако су се деца погођена грчким грађанским ратом нашла у центру једне идеолошке, политичке и пропагандне борбе великих размера.

У истраживању животне судбине ових малених избеглица из Грчке у Југославију у периоду 1948-1960, наш аутор, колега Ристовић цео проблем поставља разуђено, на неколико „нивоа“; пре свега на плану спољне политике (у УН, на релацији Југославија – Грчка, Југославија – земље источног блока, Југославија – Запад). Бавећи се овим питањем он је уочно и многе особитости југословенске политике и на унутрашњем плану. Тако је грчкој деци пребеглој у Југославију била пружена иста могућност као и нашој деци да живе у истим условима, да се образију, да нађу посао и своје место у југословенском друштву.

Занимљиво је, напослетку, а колега Ристовић то континуирано и документовано прати током целе ове студије, да егзодус грчке деце уз сагласност родитеља или без ње, затим њихов живот на туђем тлу и репатријација долазе као последица идеолошке, политичке и пропагандне борбе у самој Грчкој током Другог светског рата, а нарочито у време трагичних унутрашњих раскола у годинама између 1946. и 1949. Све то кулминирало је после дубоких грчких подела које, по речима нашег аутора, „трају од година Првог светског рата, националне катастрофе у грчко-турском рату на почетку двадесетих и милионског егзодуса малтазијских Грчка“. Ова места апострофирамо и због њиховог одјека у

грчкој књижевности прве половине XX века, и у историјском роману, хроничи Првог светског рата, *Живој у зроби* Стратиса Миривилиса, и у аутобиографском роману Илије Венезиса, посебно у роману-хроничи *Број 31328*, дакле у књизи којој је писац дао назив по свом заробљеничком броју, описујући своју младалачку голготу у турском затвору у Анадолији. „Књига је ода људској солидарности која унесрећене уједињује и развија им снагу да се жртвују за сапат-

ника али и за оно мало наде да се опетане. Сам писац, у пролеће 1945. године, само који месец пошто се још једна светска катаклизма окончала, о свом роману каже: „ Ова књига је крвљу писана. У њој говорим... о људском срцу препуклом. Она је хроника једног периода у низу сличних раздобља у животу Грчке. Она је прича о изгону целог једног народа који пред неумољивом силом напушта своја огњишта, исто онако како се то пре и после тога дешавало у другим деловима света...“

Миодраг Стојановић

ПОЧЕТАК ГРЧКОГ ПРЕПОРОДА

Јоанис А. Пападријанос, *Грчки устанак 1821. и његове балканске размере*,
Комотини 1997

Најновија студија Ј. А. Пападријаноса, проф. балканске историје на Демокритовом универзитету Тракије (Грчка), посвећена је сенима академика Радована Самарџића.

Као резултат својих дугогодишњих истраживања, проф. Пападријанос је до сада објавио већи број расправа и две књиге које се односе на присуство хеленизма у српским земљама у XVIII и XIX веку. Овога пута он се бави једном недовољно истраженом темом, из два разлога углавном: најпре због тога што се грчка и европска историографија до сада бавила искључиво учешћем западно-европских филхелена у грчком устанку 1821. против Турака, а онда и због разлике друштвених система и подозрења које је настало међу балканским народима после Другог светског рата. Последњих година, међутим, на површину избијају значајни архивски извори који вишеструко осветљавају међубалканску сарадњу. Ослањајући се на те још необјављене податке, аутор проучава у овој својој студији устанички програм Риге Велестинлиса, који је имао свебалкански карактер, и подвлачи: „Рига је насто-

јао да против Турака подигне не само Грке него и све друге балканске народе који би, после свога ослобођења, основали једну Федерацију, једну Републику у којој не би било места анархији тирана“.

У наставку, аутор се осврће на важну улогу коју је имао Први српски устанак на идеолошком уздизању још неослобођених Грка, који их је научио да снага једног народа може да победи и такво вишевековно Царство, уколико је тај народ надахнут идејом слободе, спреман да се за њу жртвује. Такође се излажу покушаји Филики хетерије (1814) како би добила помоћ и других балканских народа за извршење својих националноослободилачких планова.

Проф. Пападријанос затим прелази на разматрање посланичких мисија које је припремила и упутила Привремена влада устаничке Грчке на двор српског кнеза Милоша Обреновића и црногорског владике Петра I Петровића Његоша. Циљ ових мисија да закључи официјелни договор о савезу између устаничке Грчке, с једне, и Србије и Црне Горе, с друге стране, није успео из многих и озбиљних разлога који се образлажу у овој књизи.